Konfirmasjonen i gamle dager – tvang eller tilpasning?

Kirkebøkene forteller

Av Gina Dahl

Det er rundt 280 år siden konfirmasjonen ble innført i Norge, og helt frem til 1912 var praksisen obligatorisk for alle. I ettertid er det nettopp den tvangsmessige siden av konfirmasjonen som ofte har blitt fremhevet når selve praksisen har blitt vurdert: Utenatpuggingen av et relativt omfattende kristendomspensum, den påfølgende demonstrasjonen av kunnskapene i det offentlige rom og eventuelt den skammen det var å måtte gå om igjen, gjorde sitt til at konfirmasjonstiden ble sett på som vanskelig av mange. Bildet er likevel ikke ensartet. Nedtegnelser i kirkebøker viser at flere prester lempet på kravene når det kom til stykket, deriblant kunnskapskravene. Også forskjellige andre former for tilpasning ble praktisert.

Nøkkelord: Konfirmasjon, lærdomskrav, tilpasning

GINA DAHL, f. 1969 Rådgiver ved Statsarkivet i Bergen. Fagernes 15, 5043 Bergen.
E-post: gindah2000@gmail.com

INNLEDNING

Konfirmasjonen ble gjort obligatorisk i Norge i 1736. I dag ligger konfirmasjonsalderen på rundt 14–15 år. Konfirmasjonen skjer altså innenfor det vi kaller for «ungdomstiden». Hva som betegnes som «ungdomsår», og hva forventningene til ungdommen – og ikke minst konfirmanten – er, har imidlertid endret seg over tid og på linje med samfunnet generelt.¹ Imidlertid er konfirmasjonen fortsatt et viktig religiøst ritual blant norsk ungdom, i alle fall tallmessig sett: 62 % av årskullet valgte i 2015 å konfirmere seg i Den norske kirke.²

- 1 I dag er det vanlig at de unge blir konfirmerte i niende klasse, og selve undervisningen foregår over en periode på åtte måneder. Konfirmasjonen skjer altså innenfor det som generelt sett betegnes som ungdomsår. For en vurdering av vanskeligheten med å avgrense ungdomstiden som sosial og kulturell kategori, se Ida Marie Høegs (2010a: 44–49) artikkel «Ungdom og religion». Selv om ordet «ungdom» har vært brukt i et par hundre år her hjemme, har den aldersgruppen termen betegner dog variert opp gjennom historien. Ordet ungdom ble ikke brukt av Luther selv, og da konfirmasjonen ble innført, ble det heller ikke operert med noen egen ungdomskategori. Gjennom konfirmasjonen ble barn nå umiddelbart voksne. Heller ikke Pontoppidan var alltid like konsekvent i sin bruk av begrepene barn, unge og voksne.
- 2 Se statistikk utarbeidet av Statistisk sentralbyrå https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/statistikker/kirke_kostra [18.10.2016]. Konfirmasjonen som ritual, og da spesielt i det moderne, har blitt mye diskutert innenfor forskningen de siste årene, deriblant av Høeg 2010b, Salomonsen 2003, Salomonsen og Jensen 2005, og Salomonsen 2007.

Det er likevel en kjensgjerning at kravene til konfirmanten, og dermed ungdommen, har endret seg kraftig i de rundt 280 årene praksisen har eksistert. Konfirmasjonen var lenge tvang, og på kirkegulvet måtte konfirmantene, oppstilt etter sosial rang, demonstrere kristendomskunnskapene sine, eller mangelen på sådanne, for hele forsamlingen. Handlingen ble dermed en sosial markør.³ Og kravene kunne være store, noe som for mange var traumatisk.⁴ Det samme var det å måtte gå opp igjen flere ganger dersom kunnskapene ikke var gode nok.⁵ Ord som «flink», «temmelig god», «maadelig», «opvakt», «ussel» og «førsømt», var noen av de karakteristikkene prestene førte inn i kirkebøkene sine utover på 1700- og 1800-tallet.⁶

Bildet er likevel ikke entydig, og spesielt gjaldt dette kunnskapskravene. I realiteten kunne flere prester lempe på disse når de fant det for godt. I så måte kan vi si at prestene utførte en viss grad av tillempeing, her forstått som at man jenket kravene i forhold til selve konfirmantmassen.⁷ Slike tilpasningspraksiser

- 3 En diskusjon av konfirmasjonspraksisens sosialhistorie, deriblant hvordan den fungerte som sosial markør, diskuteres blant annet av Arne Bugge Amundsen i artikkelen ««Fromme Borgeres Vindskibelighed og Dyd». Perspektiver på konfirmasjonens sosialhistorie frem mot siste århundreskifte», fra 1986.
- 4 Hvor alvorlig konfirmasjonstvangen kunne arte seg for den enkelte, ser vi blant annet i kirkeboka for Stadsbygd i Sør-Trøndelag, hvor det beskrives at vagabonden Ole Michelsen Dahle, 22 år gammel, «druknede sig, for at undgaae Confirmation», se kirkebok for Stadsbygd, dødsfall nr. 22, året 1815, ministerialbok nr. 646/L0607, 1806-1815, side 478. Selv om vi ikke kan si det for sikkert, viser Oles alder at han må ha strevd med å tilegne seg den påkrevde læren. I alle fall var påkjenningen ved det å gå for presten såpass stor at han heller valgte å ta livet av seg (Dahl 2015: 35).
- 5 Flere har skrevet om konfirmasjonen i tidligere tider og den påkjenningen ritualet kunne utgjøre for den enkelte. For en historisk gjennomgang av konfirmasjonspraksisen i Norge, se blant annet Birgit Johnsen Hertzbergs *Den store dagen: konfirmasjon og tradisjon*, 1985. For en innføring i tidligmoderne tanker rundt konfirmasjonen kan nevnes diverse jubileumsutgivelser, nemlig *Konfirmasjonen i Den norske kirke gjennom 200 år: 1736-1936: Festskrift til 200-års jubileet 13. januar 1936*, fra 1935, og *Konfirmasjon i går og i dag: festskrift til 250-års jubileet 13. januar 1986*, fra 1986. Selve konfirmasjonsseansen kunne også ta svært lang tid. Tore Koppe-rud (1986: 108) har blant annet påpekt at en gudstjeneste avholdt i Vor frelsers kirke i Kristiania i 1758, hvor 41 unge ble konfirmert, tok hele 4 ½ time. Bare selve konfirmasjonsbønnen tok hele 22 minutter.
- 6 1700- og 1800-tallskirkebøker er en viktig kilde til konfirmasjonspraksisen før i tiden. Her skrev enkelte prester ganske så utførlig om konfirmantene sine, og om langt mer enn bare konfirmantenes kristendomskunnskaper. Blant annet kunne de unges fysikk, forhold i hjemmet og intelligens beskrives. Noen av konfirmantuttalelsene var dessuten svært krasse sett med dagens øyne: Blant annet ble det innført i kirkeboka for Røros den 8. april 1810 at konfirmanten Kari Ingebrigtsdatter Rugelbak, femten år gammel, var «Ussel, mere Fæe end Mske [Menneske, og] kan ei tale ret»; se kirkebok for Røros, ministerialbok nr. 681A06, 1806-1816, side 254.
- 7 Det har tidligere blitt påpekt at også selve aksidenssystemet kunne brukes til å komme vel gjennom det «nål-øyet» konfirmasjonen kunne være for den enkelte, nemlig det at man gjennom å betale for seg for eksempel kunne få en bedre plass på kirkegulvet; slik sett kunne betalingspraksisen også bli en bestikkelsespraksis (Bugge Amundsen 1986: 255). Titter vi i forskjellige 1700- og 1800-talls konfirmasjonslister, så er det tydelig at de med høyest status i samfunnet som oftest også sto øverst på kirkegulvet. Riktig så prominente konfirmanter kunne dessuten konfirmeres helt alene; dette er blant annet tilfelle med Hans Arentz, som den 25. april 1802 ble konfirmert alene på kirkegulvet i Håland kirke. Hans var ifølge opptegnelsene «en Søn af S:T: Hr. Capitaine von Arentz, som i nogle Aar har været i mit [dvs. prestens] Huus». Det opplyses dessuten at Hans gikk til nattverd søndagen etterpå, og at han ble «dimitteret fra mig [presten] med fortient godt Vidnesbyrd, om sine Profecter, især i Guds kundskab, og øvrig gode forhold». Se kirkebok for Håland, ministerialbok nr. A 3, 1794-1815, side 121. Flere historier om hvordan folk betalte for at deres mer «ubegavede» barn skulle få komme gjennom konfirmasjonen, har også versert opp gjennom historien (se Hertzberg 1985: 28-32).

på 1700- og deler av 1800-tallet slik de beskrives i kirkebøker fra Vardø, Vadsø, Nesseby, Fjaler og Røros vil være temaet for denne artikkelen.⁸ Men først litt om innføringen av selve konfirmasjonspraksisen og de juridiske endringene det å bli konfirmert førte med seg for enkeltpersoner.

KONFIRMASJONEN OG RETTIGHETER I SAMFUNNET

Da loven om konfirmasjon kom i 1736, var et av formålene å skaffe staten gode, kristne innbyggere med høy kristen moral. For at dette skulle tre i kraft, var kunnskap om kristendommen viktig. Dessuten var konfirmasjonen og den lærdommen som her ble formidlet viktig for frelsen; for å redde sjelen fra fortapelse måtte individet virke på bakgrunn av sann tro, det vi si en tro som både ble forstått og levd riktig. Det var viktig at denne troen ble følt i hjertet, og ikke minst av de unge som for første gang stilte til nattverd. Dette ble formulert som et ønske også før konfirmasjonen ble innført, deriblant i Den norske lov av 1687, II, 5-10: «Præsterne skulle ikke tilstæde de Unge at komme til Sacramentet, førend de have vel fattet deris Børnelærdom, at finde deraf den rette Mening i Hiertet» (Welle 1935: 16).

Selv om kristen oppseding var viktig, var det likevel utenfor den lutherske kirken at konfirmasjonen først ble vanlig praksis. Blant annet praktiserte de måhriske brødrene i Herrnhut en fornyelse av dåpspakten via overhøring, løfte, håndspåleggelse og bønn. Luther selv interesserte seg imidlertid lite for konfirmasjonen. Ifølge ham skjedde både renselse, gjenfødelse og velsignelse i selve dåpen, som derfor ikke trengte noe videre supplement (Salomonsen 2003: 128). Den av reformatorene som interesserte seg for konfirmasjonen som kirkelig handling, var Martin Bucer (1491-1551), og han fikk innført en konfirmasjonsordning i Hessen allerede i 1538 (Holsvik 1932: 16-17).

Den største pådriveren for å få i gang en offisiell konfirmasjonspraksis innenfor den lutherske kirken var imidlertid den tyske teologen og pietisten Philipp Jacob Spener (1635-1705). I kjølvannet av hans iherdige virke innførte en etter en av de lutherske kirkene konfirmasjonen for å vekke de unge til et liv i Gud, fremkalle syndserkjennelse, samt oppriktig bønn og tro. Da den dansk-norske staten innførte konfirmasjonen den 13. januar 1736, het det seg at læreren skulle undervise barna slik at de ikke bare fattet den bokstavelige meningen med troens artikler, men at de også skulle «bringes til en sand Hjertes og Sinds Forandring».⁹

8 Det gjeldende utvalget er relativt tilfeldig, men har til felles at prestene har vært svært informative når det gjelder de opplysningene de ga om konfirmantene sine.

9 Den norske kirkes hjemmeside for konfirmanter (se <https://kirken.no/nb-NO/konfirmasjon/> [18.10.2016]) formidler en god del informasjon om de praktiske sidene ved konfirmasjonen – hvor lenge den varer, og hvor man som potensiell konfirmand kan henvende seg. Men, her nevnes også, før som nå, viktigheten av en levende tro: Blant annet har Den norske kirke lastet opp et lengre sitat av Ingvald Andersen Frøyen på nettsidene sine, hentet fra boka Liv laga. Her sies det at kirken skal «hjelp de unge til å tolke livet sitt i lys av Guds ord. Vi skal

Ved innføringen av konfirmasjonen i 1736 ble det ikke satt noen lavalder på opplæringen. Dette hadde antagelig å gjøre med at konfirmasjonen var tett knyttet sammen med de unges aller første nattverdsgang, som da var tolv år. Først ved forordning av 25. mai 1759 ble lavalderen for konfirmasjonen satt til 14–15 år.¹⁰ Samtidig ble det også innført nattverdsvang etter konfirmasjonen, hvilket innebar at de unge måtte gå til alters søndagen etter at de hadde blitt konfirmert. I realiteten var lavalderen 14–15 år lenge kun veiledende. Ser vi i kirkebøkene, så varierte konfirmantenes alder fra 14 til en 17–18 år til langt inn på 1800-tallet.¹¹

Ettersom konfirmasjonen utgjorde selve overgangen til voksenlivet, ble handlingen svært viktig for enkeltindividet, og på måter som ikke gjenfinnes i dagens samfunn. Ingen kunne tas ut til militærtjeneste, inngå ekteskap, være fadder ved dåp eller vitne i retten uten å ha blitt konfirmert. Dessuten kunne man straffes dersom man ikke hadde blitt konfirmert: Hvis en person ikke hadde møtt til konfirmasjonen innen fylte 19 år, kunne vedkommende settes i tukthus eller gapestokk. Denne bestemmelsen kom i 1764, og falt først vekk med skoleloven av 1848.¹² Selve konfirmasjonstvangen forsvant først ut ved lov i 1912. Dermed bortfalt også alle de tidligere straffebestemmelsene. I 1920 ble også løfteavleggelsen utelatt, slik at konfirmasjonen nå ble en ren velsigneshandling. Etter 1981 har konfirmasjonen dessuten blitt en forbønns handling mer enn en bekreftelse av dåpen. Først i 1951 ble imidlertid Borgerlig konfirmasjon, eller det vi i dag kaller Humanistisk konfirmasjon, innført som alternativ. Det slingsringsmonnet og de valgmulighetene ungdommen har, er derfor relativt nye.¹³

gi dem de redskapene de trenger for å mestre livet. Vi skal formidle en levende tro». Se <https://kirken.no/nb-NO/konfirmasjon/foreldreforesatte/> [18.10.2016].

10 Datidens styresmakter var svært bevisste på at lærdom måtte skje i den rette pedagogiske alderen, da denne var viktig for å innpode ungdommen både forståelsen for – og selve tilegnelsen av – kristendommen. Da forordningen av mai 1759 fastslo at konfirmasjonsalderen helst skulle være 14 eller 15 år, noe den fortsatt er i dag, lå det til grunn at de unge før denne tid ikke ville forstå hvor viktig konfirmasjonen egentlig var. Dette ble formulert slik: «At i Almindelighed maa ingen Børn, som skulle til Confirmation, af Præsterne antages til Confirmation, førend de have opnaaet Deres 14de eller 15de Aar, efterdi Børn under saadan Alder dog sielden tilbørlig viide at skionne paa, eller gjøre sig Eftertancke om at føre sig til Nytte hvis Denne af Deres Lærere forholdes og indskierper, eller hvor vigtig den Pagt er []». I den samme forordningen ble det også beskrevet at konfirmasjonen ikke burde utsettes nevneverdig, da ungdommen, eller «Børnene», som de ble kalt, da ble lite lærenemme, hvilket også innebar at det ble vanskelig for læreren å undervise dem som de skulle. Forordningen av 25. Mai 1759 er hentet fra Prestearkivene ved Statsarkivet i Bergen, Aurland sokneprest I.2.b. Kopibok, inn 1. 1755-. Det bør også noteres at alle unge i forordningen omtales som «Børn» frem til konfirmasjonen. Etter denne blir de regnet som voksne.

11 I 1968 ble det lov å gå til nattverd allerede i 12-årsalderen, hvilket vil si at det heretter ble mulig å gå til nattverd uten å være konfirmert (Hareide 1971: 76).

12 Ved loven av 1848 ble det slutt på tvangskonfirmering i tukthus, mens ukonfirmerte over 19 år nå kunne bli satt i arbeidsanstalter. De skulle dog ikke lenger settes i straffeanstalter (Tveit 1986: 57).

13 Konfirmasjonen i dag er ikke knyttet opp til noen direkte rettigheter i samfunnet. Dagens myndighetsalder på 18 år faller innenfor ungdomstiden, men er ikke knyttet til konfirmasjonen. Det er dessuten lov å stemme ved kirkevalg under ungdomstiden; alle som er medlemmer av Den norske kirke og har fylt femten år, har lov til å stemme ved kirkevalg. Rettighetene knyttet til selve konfirmasjonen, og ungdomstiden, har altså endret seg en

LÆRDOMSKRAVET

All den tid konfirmasjonen i dag er en forbønnshandling og ikke en løfteavlegelse, er det klart at selve tillæringsaspektet av konkrete kristne læresetninger ikke lenger er det viktigste.¹⁴ Det vil si, selv om konfirmanten i dag gjennom å diskutere sentrale aspekter ved kristendommen får kjennskap til både de trosmessige og etiske premissene kirken fremmer, så er ikke lenger konfirmasjonen den samme «offentlige Examen og Prøvelse» som den en gang var. Konfirmasjonen er i dag en velsignelse, ikke et avhør på kirkegulvet.

Sett med dagens blikk rettet neppe konfirmasjonen i tidligere tider seg mot konfirmantens eget liv på godt og vondt. Den kan heller ikke sies å ha lagt særlig vekt på det pedagogiske slik vi i dag vurderer det. Eksplisitte lærdomskrav i form av utenatpugging var en stor del av konfirmasjonsundervisningen. Den offisielle læreboken til konfirmasjonen ble skrevet av biskop Erik Pontoppidan (1698–1764), og den ble utgitt i 1737 under navnet *Sandhed til Gudfrygtighed, udj en eenfoldig og efter Muelighed kort dog tilstrekkelig Forklaring over sal. Doct. Morten Luthers Liden Catechismo, Indeholdende alt det, som den, der vil blive salig, har behov, at vide og gjøre*. Manualen ble påbudt ved all konfirmasjonsundervisning den 22. august 1738. Nye bearbeidinger av Pontoppidans arbeid ble etter hvert utgitt, spesielt på slutten av 1700-tallet og utover på 1800-tallet, ikke minst fordi det straks kom klager på verkets lengde. Men også disse utgavene kunne være relativt voluminøse. Av viktige nyproduksjoner av Pontoppidans katekismeforklaring kan dog nevnes Peder Saxdorps «Udtog» som ble publisert i 1771, og i 1864 kom dessuten H. U. Sverdrups omarbeidede forklaring. I den tidligmoderne periode forble dog Pontoppidans *Sandhed til Gudfrygtighed* standardskriftet i konfirmasjonsundervisningen (Tveit 1986: 55).¹⁵

god del over tid.

14 *Plan for trosopplæring*, vedtatt i 2009, og utgitt som *Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring i Den norske kirke* (2010), konkretiserer hva konfirmanten bør tilegne seg av kristendomskunnskap, eller kanskje vi heller skal snakke om kristendomsforståelse, all den tid konfirmantene ikke lenger utsettes for noen form for eksaminasjon. Her beskrives det blant annet at konfirmasjonstiden skal gi den unge «en helhetlig oversikt over og et møte med troens innholds-, praksis- og fellesskapsdimensjoner i dialog med konfirmantens livsspørsmål». Det formuleres dessuten at konfirmanten i løpet av konfirmasjonstiden skal ha arbeidet med «alle hovedtemaene i trosopplæringens innhold», samt at alle skal ha «arbeidet med trosbekjennelsen, Fadervår og budene». Konfirmantene skal dessuten «være fortrolige med gudstjenesten, sakramentene og kjenne Bibels store fortelling, sett i lys av sin egen og fellesskapets fortelling». Det har blitt påpekt at denne nye planen, i motsetning til den eldre fra 1998 som langt på vei understrekte konfirmasjonen som en slags «disippellæring», har mer fokus på konfirmantenes egne liv og de spørsmålene de har til livet (Innanen, Niemelä og Krupka 2010: 18). I dag utgjør selve undervisningen en blanding av leir eller helgeturer, workshoper og gudstjenester, samt rene undervisningssamlinger (Høeg og Krupka 2010). For en vurdering av konfirmasjonsarbeidet både i Norge og i Skandinavia forøvrig, inkludert hvordan dette oppleves av konfirmantene selv, se Bernd Krupka og Ingrid Reite (red.) *Mellom pietisme og pluralitet. Konfirmasjonsarbeid i fire nordiske land*, 2010. For en kvalitativ undersøkelse av konfirmasjonen som religiøs læringsprosess, se også Morten Holmqvists «Learning religion in confirmation: Mediating the material logics of religion. An ethnographic case study of religious learning in confirmation within the church of Norway», PhD ved Det teologiske Menighetsfakultet, 2015.

15 Det ble tidvis ytret motstand mot innføringen av Pontoppidans *Sandhed til Gudfrygtighed*. Den voluminøse

Selve manualen var et imponerende stykke arbeid. Den var formet på grunnlag av Speners konfirmasjonsmanual, og utla den kristne læren etter 759 spørsmål og svar som konfirmanten i utgangspunktet burde lære seg. Lærdomskravet var altså relativt tyngende. I utgangspunktet var likevel ikke disse kravene tenkt som absolutte: Pontoppidan selv understrekte at rundt 200 av de 757 svarene skulle «læses og eftertænkes i Bogen, men ei læres udenad, NB. af de tungnæmmede, og med alt for liden Skolegangstid forsynede Børn» (Haraldsø 1989: 30). Men, for de som ikke hadde «mangel på Tid eller Nemme», burde ikke «noget Stykke [gå] forbi». Likevel forble lærdomskravet høyt, i alle fall sammenlignet med dagens. Ifølge Tarald Rasmussen (2004: 40–42) bør omfanget på Pontoppidans *Sandhed til Gudfryktighed* imidlertid ses på som et resultat av at boka var et religiøst opplysningsprosjekt: Jo mer den omhandlet, jo bedre for den som skulle høste lærdom av den. Slik sett kan Pontoppidans dannelsesprosjekt ses på som et opplysnings- likeså mye som et pietisme-prosjekt. Det var dog de fruktene man kunne høste av manualen som *voksen*, som var i fokus; det var den «den Voxnes Liv, som alene fattedes i Øie» (Austad 1986: 179). Det var dessuten tenkt at det som passet for voksne, også passet for barn, om ikke akkurat i øyeblikket, så en gang i fremtiden (Svensen 1935: 57).

Om enn konfirmasjonen som kirkelig handling opprinnelig ble sett på som en levendegjøring – eller revitalisering – av den lutherske tro som etter reformasjonen (og ifølge pietistene) hadde forfalt til dogmatikk og teori, så ble den «arrestert» for nettopp det samme selv i løpet av den lange 1800-tallsopplysningen. Diskusjonene rundt religiøs subjektivitet som blant annet førte til dissenterloven av 1845, førte også til en langvarig debatt om konfirmasjonen. Pugging og tvang hang ikke sammen med de nye ideene om mennesket (Haraldsø 1986: 36–44). Skoleforordningen av 1739 som la grunnen for et skolesystem hvor kristendommen var allmueskolens hovedfag, og selve konfirmasjonsoverhøringen dens eksamen, skulle også smuldre opp. Dette skjedde ved skolereformen i 1889, hvor skolevesenet ble overført fra kirken til staten i form av folkeskolen.

LÆRDOM OG AKKOMODASJON – VARDØ

Ideelt sett var altså lærdomskravet til konfirmantene i den tidligmoderne periode relativt høyt. Og, mange av de unge som ble konfirmert, var dyktige. De kunne det de skulle, og var således gode eksempler til etterfølgelse. Flere av prestene i den tidligmoderne periode gir oss relativt utfyllende karakteristikk av kon-

manualen kan likevel ses på som et steg tilbake til det «det ekte lutherske»: Flere katekismeforklaringer utover på 1600-tallet hadde utartet i den forstand at de til slutt hadde lite med Luthers lille katekisme å gjøre. Slik sett kan Pontoppidans manual ses på som et «skritt tilbake i retning av det opprinnelige lutherske anliggende» (Rasmussen 2004: 36).

firmanentene sine.¹⁶ Dette var blant annet tilfelle i Vardø. Av de innføringene som ble gjort i ministerialboka på 1780-tallet, leser vi at flere av de unge som gikk til presten, var svært flinke. Blant annet gjaldt dette mange av dem som stilte for presten i mai 1781. Her kunne flere av de fremmøtte både Luthers katekisme samt Pontoppidans fem deler, gjerne kalt parter, utenat:

Lars Møller, fød i Odense i Fyhn og tjener hos Hr. Landmaaler Gjørup. 16 1/2 Aar gammel har et got Nemme, læser meget Reent og tydelig i Bog. Har lært Luthers Lille Cathechism: samt Pontoppidans Forklaring udenat, fører et stille og skikkelig levnet.

Isaak Hansøn, Lændsmanden Hans Nielsens Søn 17 Aar gammel. Læser godt i Bog uden ad Luth: Cathec: og Pontoppidans Forklaring, har got Nemme, og fører et meget stille og sædelig Levnet.¹⁷

Som vi ser fra eksempelet ovenfor hadde Isaak og Lars overklassebakgrunn. Dette var relativt vanlig: De flinkeste konfirmentene var ofte de unge som sto høyest på den sosiale rangstigen, mens de som gjorde det dårligst, gjerne kom fra fattige kår, var i fostring, eller var unge som hadde blitt «neglisjerte» i mange år. De unge med overklassebakgrunn som konfirmerte seg, kunne tidvis også være en del yngre enn tilfellet var med de andre konfirmentene. Kanskje hadde de lært å lese allerede i tidlig alder, og var klare til konfirmasjon lenge før sine sambygdinge.¹⁸

Av de prestene som skrev fyldige rapporter om konfirmentene sine, ser vi at det ei heller bare var kristendoms kunnskapene det var viktig å dokumentere. Faktisk var det like viktig å få frem om den potensielle konfirmenten var «Skikkelig i Seder» eller «i Opførsel». At vedkommende utviste flid og et ønske om å tilegne seg kunnskap, ser også ut til å ha vært spesielt kjærkomment. Sinnelag og livsførsel, og kunnskap, var antagelig tenkt som to sider av samme sak. Dette skussmålet ble for eksempel gitt av Mads Christophersen, som ble konfirmert i Vardø i mai 1781:

Mads Christophersen hos sin fader Soldat Christopher Klinge, 16 1/2 Aar gammel læser skikkelig i Bog, uden ad Luth: Cath: og Pontoppidans Forklaring, har et tungt Nemme men dog ved flittighed, svarede til Spørsmålene, fører et meget stille og skickelig levnet.¹⁹

16 Det er veldig forskjellig hvor mye prestene noterte ned om hver enkelt konfirment. Noen skrev mye, andre kun alder og kunnskapsnivå. I første halvdel av 1800-tallet ble det innført trykte kirkebøker i Norge, og de samme rubrikkene ble nå å gjenfinne i alle ministerialbøkene. Dette betyr at plassen gitt til de forskjellige opplysningene nå ble standardisert. Noen prester fortsatte dog å føre inn lengre passuser om hver enkelt konfirment. Utover på 1800-tallet ble imidlertid informasjonen gitt om hver enkelt konfirment mer og mer standardisert, noe prestene nok fikk påbud om via blant annet hyppige visitaser og rundskriv.

17 Se kirkebok for Vardø, 6. mai 1781, ministerialbok nr. 1, 1769-1804, side 151.

18 I Selbu i 1804 ble for eksempel Arnt Graae Mebust konfirmert allerede 13 1/2 år gammel. Det noteres at han er fattig, men sosialt sett tilhørte han overklassen; Arnt var sønn av den i 1803 avdøde hytteskriveren ved Fondals hytte, Jacob Graae. Se kirkebok for Selbu, ministerialbok nr. 695A03, 1801-1815, side 43.

19 Se kirkebok for Vardø 6. mai 1781, ministerialbok nr. 1, 1769-1804, side 151.

Noen av konfirmantene i Vardø ble uthevd som spesielt gudfryktige, så som Marie Larsdatter, konfirmert i 1786. Hun kunne visstnok flere «hellige skrifter», og ble betegnet som å «elske» Skriften:

Marie Larsdatter 15 Aar gammel. Et got Hoved og en god Hukommelse. Læser got i Bog. Ligeledes som de foregaaende anvist at kiende og elske den Hellige Skrift, og at finde for Fremtiden sine Troes Lærdomme, Levereregler, Ønsker og Bønner for et dydigt Levnet i de tydeligste og skønneste Stæder af Psalmerne, Propheterne, Evangelierne og Apostlerens Skrifter. Profiterede ligesom de andre foruden Luthers Katekismus, de 7 Davids Poenitentse Psalmer og en heel Deel andre kirke Psalmer.²⁰

Innsatsen og kunnskapen, og ikke minst interessen for religionen, varierte blant konfirmantene like mye før som nå. Heller ikke var den innøvde lærdommen nødvendigvis akkumulert på grunn av leseferdigheter. Flere av de som ble konfirmert i Vardø på 1780-tallet, hadde svært små leseferdigheter, men hadde tydeligvis lært både Pontoppidan og Luther utenat.²¹ Lærdommen var altså akkumulert gjennom hyppig gjentakelse av spørsmål og svar som det gjaldt å huske på selve konfirmasjonsdagen. Noen kunne heller ikke en gang Pontoppidan, men ble konfirmert likevel. Dette gjaldt for eksempel den 22 år gamle Malene, som må ha strevd i flere år med å tilegne seg nok kunnskap til å bli konfirmert. Om henne sies det at hun «læser maadelig i Bog», men at hun kan utenat Luthers lille katekisme. Hun kunne dog ingen ting fra «Spørsmåls Bogen».²² Tydeligvis var dette likevel godt nok til å slippe gjennom som konfirmant, noe som betyr at presten nok ikke satte kunnskapen om Pontoppidan aller først: Viktigst var det å kunne *noe*.

På samme måte som de konfirmerte ikke nødvendigvis hadde tilegnet seg den graden av kristendomskunnskap som ideelt sett var påkrevd, lot også flere av prestene konfirmantene tilegne seg kristendomskunnskaper på sine egne premisser. Blant annet skisseres en viss grad av tilrettelegging i kirkebøkene for Vardø sommeren 1786, da to søsken, begge fjellfinner, fikk lov til å gjøre rede for kristendomskunnskapen sin på samisk:

20 Se kirkebok for Vardø, 30. juli 1786, ministerialbok nr. 1, 1769-1804, side 152.

21 Det var i utgangspunktet ikke tenkt at konfirmantene skulle lære hele Pontoppidans manual utenat. I stedet var det meningen med teksten som skulle forstås. Dog ble lærdommen i lang tid basert på utenatlæring, og for de som slett ikke kunne lese, eller ikke lese godt nok, ble dette den eneste måten å tilegne seg stoffet på. Selv om det i perioden ble skilt mellom innenat- og utenatlesing, så var dette i realiteten ofte to sider av samme sak. Det var de religiøse tekstene konfirmantene skulle kunne, og om dette skjedde via reell lesekunne eller utenatpugging, var mindre viktig. Det er vanlig å snakke om to alfabetiseringskampanjer i Norge. Frem til rundt 1850 var det å kunne lese kjent tekst, altså katekismen, bibelord og salmevers, viktigst. Senere ble det å kunne tilegne seg ukjent tekst, det vi i dag definerer som lesekunne, viktigst (Tveit 1986: 55-57).

22 Se kirkebok for Vardø, 30. juli 1786, ministerialbok nr. 1, 1769-1804, side 151.

Ole Nielsen en Søn af Waragner Fieldfinnen Niels Nielsen gammel 17 aar. Af et nogenledes got Nemme og Hukommelse. Læser temmelig got i Bog. Giorde Reede for sin Kristendoms Kundskab i det Lappiske Sprog.

Kirsten Nielsdatter en Datter af bemældte Niels Nielsen gammel 16 aar. Et maadelig Hoved og Nemme. Læser nogenledes i Bog. Giorde ligeledes Reede for sin Kristendom udi det Lappiske Sprog.²³

At døren ble gjort vid og høy også i andre tilfeller, vises dessuten under en konfirmasjon i Vardø i januar 1787, da Conrad Henrich Mogensen stilte til konfirmasjon, 15 1/2 år gammel. Tydeligvis hadde Conrad vanskelig for å snakke, og en uttale som gjorde at det var vanskelig å forstå det han sa. Noen ganger kom det ikke et eneste ord ut av ham. Men, sett på bakgrunn av sine mangler, svarte han godt nok til å kunne bli konfirmert. Vilje var tydeligvis minst like viktig som utførelse:

Conrad Henrich Mogensen 15 1/2 aar gammel. Et temmelig got Nemme. Havde den allervanskeligste udtale, og kunde oftte ikke faae et eeneste Ord udført. Læser maadelig inden i Bog, men svarede dog ellers, uagtet siine Mangler, temmelig got til de ved mundtlig underviisning indpræntede Spørsmåle.²⁴

UTFORDRINGER I NESSEBY OG VADSØ

Utfordringer fantes også i andre områder, så som i Nesseby i Øst-Finnmark, hvis geistlige handlinger ble ført inn i ministerialboken for Vadsø prestegjeld. I misjonsområdet Nesseby ble det konfirmert en hel del finner, eller mennesker av «finne-Almuen» som de også tidvis ble kalt. Her var det nok ofte nødvendig å møte ungdommen på halvveien for å få dem gjennom konfirmasjonen – noe som også ble gjort. Et blikk på konfirmanntlistene fra 1770-tallet viser at det var hipp som happ om konfirmanntene kunne Pontoppidan eller Luthers katekisme, og om kunnskapen var tilegnet på norsk eller finsk. I 1772 ble for eksempel Marith Olsdatter på 21 år konfirmert. Hun leste tydeligvis kun finsk, og hadde bare nesten lært Luthers katekisme utenat da hun ble konfirmert. Hun ble da også karakterisert som å ha et «ringe Nemme» og som «Tungnemmet» og noe «Træg». Av moral var hun dog «upaaklagelig».²⁵

I det store og hele hadde mange av dem som ble konfirmert i Nesseby, liten kunnskap når det gjaldt Pontoppidans *Sandhed til Gudfrygtighed*. Av de 58 av «Finne-Almuen» som ble konfirmert i Nesseby året 1771, kunne 44 Luthers katekisme, mens 14 kunne Pontoppidans fem parter. Noen av disse sistnevnte kunne dessuten hustavlen.²⁶ At Pontoppidan da slett ikke kan ha vært noe krav

23 Se kirkebok for Vardø, 30. juli 1786, ministerialbok nr. 1, 1769-1804, side 153.

24 Se kirkebok for Vardø, 28. januar 1787, ministerialbok nr. 1, 1769-1804, side 153.

25 Se kirkebok for Vadsø, ministerialbok nr. 2, 1764-1821, side 913.

26 Se kirkebok for Vadsø, ministerialbok nr. 2, 1764-1821, side 911-912.

for å bli konfirmert, går tydelig frem av disse opptegnelsene.

Hva konfirmantene rent teoretisk kunne, varierte altså sterkt. I 1773 ble for eksempel Inger Johannesdatter på 21 år konfirmert. Hun kunne tydeligvis ikke lese i det hele tatt, for presten har skrevet «000» i rubrikken hennes for lese-kunnskap. Dog kunne hun noe av «konfirmasjonspensumet» utenat; selv om hun tydeligvis ikke kunne Luthers katekisme, kunne hun de to første partene av Pontoppidan. Også dette ble tydeligvis vurdert som godt nok. Inger ble dessuten vurdert som «Manglende naturalia», noe som antagelig tilsvarte «lite begavet», men at hun ellers i oppførsel var «skikkelig».

Andre igjen, var tydeligvis svært flinke, og de kunnskapene som ble demonstrert ved konfirmasjonen, var et springbrett inn i videre karriere/skolegang. Dette var for eksempel tilfelle med den 16 år gamle finnen Niels Samuelsen, som ble konfirmert i Nesseby i 1772. I kirkeboken noteres det at Niels «for sine gode naturlige og aandelige Gavers skyld, [ble] antagen til Alumnus Missionarii»; tydeligvis ble han anbefalt til det av Thomas von Westen opprettede Seminarium Lapponicum ved Trondheim katedralskole, som skulle utdanne prester og misjonærer til å virke blant samene. Niels kunne da også lese både dansk og finsk godt, og kunne tydeligvis også katekismen på begge språkene.²⁷

Alle konfirmantene både i Nesseby og annensteds hen ble vanligvis vurdert ut fra både kunnskapsnivå og moral. Det kan være flere årsaker til dette. For det første var konfirmasjonen lenge reelt sett datidens skoleavgangseksamen, hvor det å notere oppførsel i et endelig skussmål nok var like viktig som å dokumentere selve kunnskapen.²⁸ For det andre var neppe troen så mye verdt dersom ikke moralen fulgte med. Sann sett var det å demonstrere de riktige kristne verdiene likeså mye boklig relatert som etisk-moralsk. Troens frukter var gjerne like viktige som troen selv.

Det var ikke bare i Nesseby at kristendomskunnskapene varierte. Inne i selve Vadsø kunne også de norske konfirmantene slite. Flere av dem ble dessuten konfirmerte uten å kunne noe som helst når det gjaldt de «påkrevde» kristendomskunnskapene. Blant annet skisseres det at Maria Pedersdatter ble konfirmert i Vadsø kirke i 1774; da var hun 17 år gammel. Det noteres i ministerialboka at hun verken kunne lese eller at hun kunne noen av de religiøse skriftene utenat. Hun ble dessuten karakterisert som «Vankundig – Forsømt». Likevel

27 Se kirkebok for Vadsø, ministerialbok nr. 2, 1764-1821, side 913.

28 Ettersom konfirmasjonen utgjorde den generelle skoleavslutningen, kunne skussmålet vedkommende konfirmant fikk av presten, bli en viktig attest inn i voksenlivet (se for eksempel Bugge Amundsen 1986: 257). At «konfirmasjonsresultatene» ble brukt som skussmål, ser vi også i kirkebøkene. Blant annet skrives det inn i ministerialboka for Håland hvem som har blitt anbefalt som skoleholder på grunn av godt «nemme». Året 1801, den 14. juni, ble blant annet Lars Johannesen Litleland konfirmert. Nederst på kirkeboksiden føres det inn: «ad Notam.NB. Af disse er No 1. Lars Johannesen Litleland et særdeles beqvemt Subject til Skoleholder formedelst sit gode Nemme, Lærvillighed og føyelige Gemyt», se kirkebok for Håland, Ministerialbok nr. A 3, 1794-1815, side 120.

ble hun altså konfirmert.²⁹

De samme forholdene gjaldt også to av mennene som ble konfirmert samme dag, nemlig Anders Johnsson på 21, og Hans Rubertsson, også 21 år gammel. Mens Anders kunne lese «Slet», det vil si svært dårlig, kunne ikke Hans lese i det hele tatt. Ingen av dem kunne heller noe som helst utenat av de påkrevde skriftene. Anders ble dessuten beskrevet som «Allereenfoldigste – Meget skrøbelig Helsen – og slet Begreb – skikkelig». Anders var altså meget «enfoldig», og hadde dessuten dårlig helse. Dog ble han tydeligvis ansett som et «skikkelig» (les: moralsk) menneske. Hans, som tydeligvis kom fra fattige kår, ble karakterisert som «Vankundig – Forsømt – Skikkelig».³⁰ Hvorfor disse tre i det hele tatt ble konfirmerte ettersom de ikke hadde noen av de påkrevde kristendoms kunnskapene, er ikke godt å si. Viste de likevel en form for innlevelse? Var de gode moralske, det vil si kristne mennesker? Kunne de i det minste svare på noen spørsmål, om enn ikke ordrett? Dette får vi ikke vite.

I ett tilfelle får vi likevel innblikk i at selve konfirmasjonshandlingen kan ha blitt utført av miskunn med den konfirmerte. I 1765 ble Johanna Madtzdatter, 20 år gammel, konfirmert i Vadsø kirke. Ikke kunne hun lese, og heller ikke hadde hun «tilegnet seg» noen av skriftene. Dessuten ble hun omtalt som å ha dårlige forstandsevner og vanskelig for å snakke, omtalt som «tungt udtale og af et slet Beg. [ie. begrep]».³¹ Kanskje var dette nettopp årsaken til at hun ble konfirmert; kanskje viste Johanna gode kvaliteter, moral og innlevelse, noe som i seg selv var nok. Men også det motsatte måtte passere, nemlig kunnskaper og dårlig moral: Samme dag ble nemlig Ole Rubertson på 20 år konfirmert. Ifølge presten var han både «forsømelig og letsindig», og han kunne dessuten bare stove. Dog kunne han sin Luther, og ble dermed konfirmert.

KRITIKK I OG TILLEMPING I FJALER OG RØROS

Presten som virket i Fjaler (tidligere Ytre Holmedal) rundt 1825, var også svært informativ når det gjaldt å karakterisere konfirmantene sine. I motsetning til sine kollegaer i Vardø og Vadsø sogn, listet han opp ytterligere karakteristikker for å beskrive ungdommene, for eksempel om de hadde god fysikk eller eventuelle skavanker, om sjelsevnene var gode (dvs. om konfirmanten hadde god forstand) og om vedkommende hadde et godt lynne. Ja, også familiære forhold ble tidvis kommentert, som om konfirmanten hadde steforeldre, var i fostring, osv. Herunder følger noen eksempler:

Casten Nielsen Flekke, f. 1810, Plages af brok-tilfælde, naturl. Forstand, skjønner tall, kan læse skrift, vel opdragen i lærdom og levnet, haver Stiffader [i.e. stefar].

29 Se kirkebok for Vadsø, ministerialbok nr. 2, 1764-1821, side 917.

30 Se kirkebok for Vadsø, ministerialbok nr. 2, 1764-1821, side 916.

31 Se kirkebok for Vadsø, ministerialbok nr. 2, 1764-1821, side 900.

Halvor Jacobsen Steyestøl, f. 1811, uden legeml. Feil, men svag af constitution og helbred, naturl. Forstand, skjønner tall, læser godt i bog, ulastelig i lærdom og levnet. Kolbein Johannessen Haugsbakke, 16 år, uden legeml. Feil, udmærket godt hoved, men efterladet og skjødesløs i at ville lære udenad, af muntert temperament, ulastelig i lærdom og levnet.

Ole Jenssen Løchelund, 14 1/2, ud. legeml. Feil, plages nu og da af stærk næsebløden, skjønner ikke tall, læser maadeligt i bog, ulastelig for øvrig.

Ole Davidsen Strandeness, f. 1807, Beenskade paa venstre fod, naturl. god forstand, skjønner tall, læser maadeligt, ulastelig i lærdom og levnet, dannet ved lidelser.

Anders Bottolfs. Tømmerness, 1808, ud. legeml. Feil, ringe forstand og yderlig forsømt baade i lærdom og levnet, dum og djerv.

Sara Amalia Danielsd. Hellevigen, 1811, ud. legeml. Feil, naturl. god forstand, skjønner ikke tall, læser temmelig godt, af en berygtet Familie, faderen hesteskjærer og moderen af kjedelflikker-familie, prof. lidet meere end cathecismen ulastelig.³²

Av de som stilte til konfirmasjon, var enkelte svært kunnskapsrike. Spesielt gjaldt dette de unge fra den sosiale overklassen. Blant annet ble Cicilia Catharina Heiberg, datter av sorenskriver og ridder Landmark, vurdert som «uden legeml. Feil, god Forstand», og at hun hadde en oppdragelse som «fuldkommen svarede til hendes stand og vilkaar». Det samme gjaldt Barbara Andrea Berg, datteren til sogneprest Ole Berg, som ble fortalt å ha alle kvalitetene til Cicilia, men at hun i tillegg også hadde «meere forstandsmodenhed og meere verdens-erfarenhed». Hun var da også to år eldre enn Cicilia da hun stilte til konfirmasjon.³³

I motsetning til kirkebøkene i Vardø og Vadsø sogn, nevnes det ikke eksplisitt hva konfirmantene i Fjaler hadde tilegnet seg av kunnskap. Antagelig kunne de fleste sin Pontoppidan, for i de tilfellene hvor det nevnes at konfirmantene kunne lite, nevnes det helt eksplisitt at vedkommende knapt kunne Luthers katekisme:

Brith Sørensd. Aasness, 1811, ud. legeml. Feil, ringe forstandsevner, skjønner ikke tall, læser miserabelt, prof. ikke stort meere end cathecismen, ulastelig.

Johanna Gundersd. Espedahl, 16, Den venstre fod forværket, men nu temmelig restitueret, desuden svag af helbred, naturl. god forstand, faderløs, altformedelst noget forsømt, skjønner ikke tall, læser maadeligt, prof. Lidet meere end cath., ulastelig.

Anna Fredrichsd. Rendestrøm, 1808, ud. legeml. Feil, smaae fatteevner, skjønner ikke tall, læser usselt, prof. lidet meer end cathecismen, ulastelig.

Anna Lassesd. Kleppe, 1809, ud. legemlig feil, tungt forstandsbegreb, skjønner ikke tall, læser miserabelt, prof. med nød sin cathecisme, ulastelig.

³² Se kirkebok for Fjaler, ministerialbok nr. A 5, 1821-1835, side 60-64.

³³ Se kirkebok for Fjaler, ministerialbok nr. A 5, 1821-1835, side 63. Det er vanligvis de flinkeste konfirmantene, og de med høyest sosial rang (to faktorer som ofte hørte sammen), som listes først i kirkeboka. Om dette er den samme plasseringen som de hadde på kirkegulvet er uvisst, men trolig.

*Mads Jacobsen Vaardal, 1809, uden legeml. Feil, snøvler gjennem næsen, svag helbred, ringe sjelsevner, ikke hukommelse, skjønner ikke tall, læser usselt, prof. lidet meere end cathec.*³⁴

Av de få som stilte til konfirmasjon 11. september i 1825, hadde flere dårlige kris-tendoms-kunnskaper. Felles for dem, som andre steder rundt om i landet, var at de kom fra dårlige kår, og de hadde gjerne blitt forsømte fra barnsben av. Ofte hadde disse unge blitt utsatte for det vi i dag ville kalt omsorgssvikt:

Lasse Hermansen Steenseth, 1810, Foruden en besynderlig art af hovedpine uden feil, forstands evner noget ringe, men maaske meere forsømt, prof kun lidet meere end cath.

Mons Hanssen Langeland, 1810, ud. legemlige feil, naturl. Forstand, skjønner tall, læser passabelt, prof. kun lidet meere end sin cath., noget forsømt og forkjelet.

Lasse Rognaldsen Bjordal, 1810, ud. legeml. feil, smaae forstandsevner, men mere forsømt, dog meere paa grund af forældrenes yderlige fattigdom end som af ond vilje.

*Kari Jacobsd. Svartefos, 1810, ud. legeml. Feil, ringe Forstandsevner, men meere forsømt, omendskjøndt baade fader og moder leve, saa har hun dog af dem været forladt fra sin spedeste alder, opdraget hos Tiedeman Yndestad, prof. med nød sin cathecisme.*³⁵

Også i Røros ga enkelte av prestene fyldige rapporter om konfirmantene sine. Blant annet førte presten som konfirmerte de unge fra rundt 1800 og et par tiår fremover, inn i ministerialboka hva som skjedde med dem videre i livet. De flinke konfirmantene gikk det gjerne godt med, så som to av guttene som ble konfirmert den 14. juni 1801, nemlig Ole Jensen Qverneng og Faste Olsen Krogen. Ole Jensen var «udmærket» i kunnskap, og ble lensmannsdreng i 1804, og senere under-lensmann. Han giftet seg med Jens Skankes datter, og levde ifølge presten i «temmelig Velstand». Faste Olsen hadde også en «udmærket» kunnskap, og ble ifølge presten skriver-dreng for kullfogden, direktør Knoph.³⁶ Gode kunnskaper attesterte under konfirmasjonen var altså tydeligvis et spring-brett til videre karriere.

Når det gjelder selve kunnskapsaspektet, får vi heller ikke i Røros vite eksakt hva konfirmantene kunne av teoretisk kunnskap, men mer om selve kunn-skapsnivået. Ord fra alt som «nogenlunde», «god», «taalelig», «maadelig», «meget maadelig» og «ussel» ble brukt for å skissere konfirmantenes kunn-skaper. «Ussel», eller for den saks skyld, «meget ussel», fordret vel neppe noen full integrering av Pontoppidans *Sandhed til Gudfrygtighed*. Mange av de som hadde «maadelig» i kunnskap fikk heller ikke noen glimrende «karrie-

³⁴ Se kirkebok for Fjaler, ministerialbok nr. A 5, 1821-1835, side 60-64.

³⁵ Se kirkebok for Fjaler, ministerialbok nr. A 5, 1821-1835, side 64-65.

³⁶ For disse fortellingene, se kirkebok for Røros, ministerialbok nr. 681A05, 1790-1808, side 209.

rer»; flere av mennene med «meget maadelig» i kunnskap ble gruvearbeidere. Andre gikk det enda verre med, som for eksempel Iver Hansen Tellebonde på 19 år, som også fikk attesten «meg: maad». Han var tydeligvis gruvearbeider, men ble senere innsatt i tukthuset i Trondheim. Senere ble han tydeligvis også innsatt i Slaveriet samme sted.³⁷ Kunnskapene, om enn de gjemmer seg bak større kategorier som «god» eller «maadelig», var nok likeså ymse i Røros som andre steder.

Men før som i dag var det også behov for andre former for tilrettelegging, og da spesielt i de tilfellene hvor det var snakk om konfirmanter som hadde store fysiske eller psykiske problemer.³⁸ Et reskript av 22. juni 1792 åpnet nettopp opp for slik tilrettelegging der det var påkrevd, nemlig i form av hjemmekonfirmasjon. Dette var det også enkelte prester som benyttet seg av, noe som skjedde i Røros da piken Gunild Jensdatter Skomager fra Stormoen ble konfirmert i mars 1806. Gunild var døpt i 1787, og var altså rundt 19 år da hun endelig ble konfirmert. Gunhild hadde store problemer med å tilkjenne at hun kjente de nødvendige, kristne grunnsatsene ettersom hun hadde en skade i munnen som gjorde at hun kun var i stand til å si et par ord, og da med stor vanskelighet. Dessuten hadde hun ikke spesielt god «forstand». Men nettopp fordi hun ut fra evnene sine kunne gi det som ble vurdert som «passelige» svar, samt et sinn som viste innlevelse, ble hun konfirmert hjemme hos seg selv:

Har Skade i Munden, og taler et og andet ord med meget Vanskelighed. Forstanden voxede langsomt: i nogle maaneder har Sognepræsten forberedet hende til Confirmation, som paa grund af Rescriptet af 22. Juni 1792 holtes i en talrig Forsamling i Forældrenes Huus; hun gav i Forhold til sine ringe Evner passelige Svar, og gjorde sit Christendoms Løfte med et rørt Sind, undertegnet Krag.³⁹

³⁷ Se kirkebok for Røros, ministerialbok nr. 681A06, 1806-1816, side 255.

³⁸ Den norske kirkes hjemmeside er også nøye med å understreke at dagens ungdom med spesialbehov «på grunn av fysisk, psykisk eller sosial funksjonshemming har krav på spesiell tilrettelegging av konfirmasjonstiden i sin lokale menighet». Blant annet har hjemmesiden en nettside hvor svar på spørsmål stilt av urolige foreldre og unge er lagt ut. Her får vi vite mer om kirkens muligheter for tilrettelegging i de tilfeller hvor det er påkrevd. Se for eksempel <https://kirken.no/nb-NO/konfirmasjon/foreldreforesatte/vanlige-sporsmal/> [18.10.2016]. Flere studier har blitt gjort av Den norske kirkes tilretteleggingspraksiser. For eksempel presenterer boka «Trosopplæring for alle? Læring, tro og sårbare unge» (Engedal, Fagermoen og Sandsmark (red.) 2015), flere undersøkelser av tilrettelagt konfirmasjonsundervisning, også for unge som bor på institusjon. Solveig Frafjord har studert praksis når det gjelder tilrettelegging for ungdom med utviklingshemming i masteroppgaven «Tilrettelagt konfirmasjonstid. Ei kvalitativ undersøkning av sju foreldre si erfaring med tilrettelegging for læring, i konfirmasjonstid for ungdom med utviklingshemming» (2015).

³⁹ Se kirkebok for Røros, ministerialbok nr. 681A06, 1806-1816, side 250. Også andre steder i Norge benyttet man seg av denne oppmykingen i regelverket, noe som blant annet skjedde i Håland i 1795, nærmere bestemt den 24. juni, da Marthe Olsdatter under Tielte ble «confirmeret privatim hiemme i Huset, hvor hun sig opholder, formedelst sin Sygelighed, efter Hr Biskop Tybrings Tilladelse under 20de April h: a:». I dette tilfellet var tydeligvis sykdom årsaken til at Marthe fikk konfirmere seg hjemme. Se kirkebok for Håland, Ministerialbok nr. A 3, 1794-1815, side 112.

I det store og hele ser det ut til at slingringsmonnet kunne være stort også i tidligere tider når det gjaldt tilegnelsen av kristendomskunnskaper. Å demonstrere forståelse, innsatsvilje og religiøs innlevelse synes på mange måter å ha vært likeså viktig som å demonstrere boklig lærdom.

AVSLUTNING

Konfirmasjonen i Norge har lange aner. Den har også endret seg stort både i form og innhold i de rundt 280 årene praksisen har eksistert. I tidligere tider lå konfirmasjonen til grunn for viktige rettigheter i samfunnet; ingen kunne tas ut til militærtjeneste, inngå ekteskap, være fadder ved dåp eller vitne i retten uten konfirmasjonsattest, retter de unge i dag oppnår på helt andre måter.

Lærdomskravene for dagens ungdom er ikke høye dersom vi regner formelle krav som etterprøves i form av tester. Som kontrast var de tidligere lærdomskravene omfattende og helt eksplisitte. Like fullt viser studier av diverse kirkebøker at det varierte fra prest til prest hvordan konfirmantenes kristendomskunnskaper ble fortolket og vurdert. Dermed ble også kunnskapskravene til de som sto til konfirmasjon, tøyd alt etter hvem som faktisk ble eksaminert. Selv om forventningene til ungdommen i tidligere tider var eksplisitte og relativt omfattende, kunne slingringsmonnet altså være relativt stort. Hva konfirmantene faktisk kunne, varierte, og i enkelte tilfeller ser innlevelse og god moral ut til å ha vært like viktig som konkrete faktakunnskaper.

LITTERATUR OG KILDER

- Austad, Torleiv. 1986. «Sandhed til Gudfrygtighed». I Haraldsø, Brynjar (red.), *Konfirmasjon i går og i dag: festskrift til 250-års jubileet 13. januar 1986* (side 168–184). Oslo: Verbum.
- Bugge Amundsen, Arne. 1986. ««Fromme Borgeres Vindskibelighed og Dyd». Perspektiver på konfirmasjonens sosialhistorie frem mot siste århundreskifte». I Haraldsø, Brynjar (red.), *Konfirmasjon i går og i dag: festskrift til 250-års jubileet 13. januar 1986* (side 242–264). Oslo: Verbum.
- Dahl, Gina. 2016. «Drukne sig, for at undgaae Confirmation». I *Bergensposten*, nr. 2, side 35–46.
- Engedal, Leif-Gunnar, Fagermoen, Trond og Sandsmark, Astrid (red). 2015. *Trosopplæring for alle? Læring, tro og sårbare unge*. Oslo: IKO-Forlaget.
- Fraffjord, Solveig. 2015. «Tilrettelagt konfirmasjonstid. Ei kvalitativ undersøkning av sju foreldre si erfaring med tilrettelegging for læring, i konfirmasjonstid for ungdom med utviklingshemming». Masteravhandling ved Det teologiske menighetsfakultetet.
- Haraldsø, Brynjar (red.). 1986. *Konfirmasjon i går og i dag: festskrift til 250-års jubileet 13. januar 1986*. Oslo: Verbum.

- Haraldsø, Brynjar. 1989. «1739–1850. det stille hundreåret – menighetsskolens tid». I B. Haraldsø (red.), *Kirke – skole – stat* (side 10–43). Oslo: Gyldendal.
- Hareide, Bjarne. 1971. *Konfirmasjonen. Foreldet eller aktuell?* Oslo: Forlaget Land og Kirke.
- Holmqvist, Morten. 2015. «Learning religion in confirmation: Mediating the material logics of religion. An ethnographic case study of religious learning in confirmation within the church of Norway». PhD ved Det teologiske Menighetsfakultet.
- Holsvik, Ivar. 1932. *Konfirmasjon og konfirmanthforberedelse. Presten som pedagog*. Oslo: Olaf Norlis forlag.
- Høeg, Ida Marie. 2010a. «Ungdom og religion». I *Religion og livssyn. Tidsskrift for religionslærerforeningen i Norge*, nr. 2, side 44–49.
- Høeg, Ida Marie. 2010b. ««Men aller mest trenger vi disse ordningene for de enfoldige og unge». Konfirmanter, ritualer og rituell erfaring». I Krupka, Bernd og Reite, Ingrid (red.), *Mellom pietisme og pluralitet* (side 108–129), Prismet vol. 3. Oslo: IKO-Forlaget.
- Høeg, Ida Marie og Krupka, Bernd. 2010. «Confirmation Work in Norway». I Schweitzer, F., Ilg, W., og Simojoki, H. (red.), *Confirmation Work in Europe. Empirical Results, Experiences and Challenges. A Comparative Study in Seven Countries* (side 162–183), *Konfirmandenarbeit erforschen und gestalten*, vol. 4. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus.
- Innanen, Tapani, Niemelä, Kati og Bernd Krupka. 2010. «En felles historie – en felles spørreundersøkelse. Historisk og metodisk bakgrunn for artiklene i boken». I Krupka, Bernd og Reite, Ingrid (red.), *Mellom pietisme og pluralitet. Konfirmasjonsarbeid i fire nordiske land* (side 12–30), Prismet vol. 3, Oslo: IKO-Forlaget.
- Johnsen, Birgit Hertzberg. 1985. *Den store dagen: konfirmasjon og tradisjon*. Oslo: Grøndahl.
- Krupka, Bernd og Reite, Ingrid (red.). 2010. *Mellom pietisme og pluralitet. Konfirmasjonsarbeid i fire nordiske land*. Prismet vol. 3. Oslo: IKO-Forlaget.
- Rasmussen, Tarald. 2004. «Erik Pontoppidan. Opplyst pietisme». I Thuen, Harald og Vaage, Sveinung (red.), *Pedagogiske profiler. Norsk utdanningstenkning fra Holberg til Hernes* (side 33–43). Oslo: Abstrakt forlag.
- Salomonsen, Jone. 2003. «Riter som utfordring til konfirmasjon». I Heggem, Synnøve og Dahl, Espen (red.), *Dåp – konfirmasjon – kateketisk praksis. Et riteperspektiv på sosialisering* (side 125–150). Det praktisk-teologiske seminars skriftserie, nr. 8.
- Salomonsen, Jone og Jensen, Roger. 2005. «Trosopplæring og konfirmasjon». I *Prismet*, nr. 4, årgang 56, side 283–390.
- Salomonsen, Jone. 2007. «Initiation to adulthood: The challenge of Modernity, the Paradox of Ritual, and the Gifts of Confirmation in a Norwegian Context». I Wyller, Trygve og Nayar, Usha S. (red.), *The Given Child: The Religion's Contribution*

- to Children's Citizenship (side 159–172). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Svensen, Sven. 1935. «Konfirmasjonen og skolen». I *Konfirmasjon i Den norske kirke gjennom 200 år 1736–1936. Festskrift til 200-års jubileet 13. januar 1936* (side 45–68). Oslo 1935: Andaktsbokselskapets forlag.
- Tveit, Knut. 1986. «Konfirmasjonen og skolen». I Haraldsø, Brynjar (red.), *Konfirmasjon i går og i dag: festskrift til 250-års jubileet 13. januar 1986* (side 47–65). Oslo: Verbum.
- Welle, Ivar. 1936. «Konfirmasjonens historie». I *Konfirmasjonen i Den norske kirke gjennom 200 år: 1736–1936: Festskrift til 200-års jubileet 13. januar 1936*. (side 8–44). Oslo: Andaktsbokselskapet forlag.

Plan for konfirmasjonstiden i Den norske kirke, 1998. Oslo: Kyrkjerådet.

«Gud gir- vi deler», 2010. Navnet gitt Plan for trosopplæring i Den norske kirke, vedtatt i 2009. Oslo: Kyrkjerådet.

Kirkebok for Fjaler, ministerialbok nr. A 5, 1821–1835

Kirkebok for Håland, ministerialbok nr. A 3, 1794–1815

Kirkebok for Røros, ministerialbok nr. 681A05, 1790–1808

Kirkebok for Røros, ministerialbok nr. 681A06, 1806–1816

Kirkebok for Selbu, ministerialbok nr. 695A03, 1801–1815

Kirkebok for Stadsbygd, ministerialbok nr. 646/L0607, 1806–1815

Kirkebok for Vadsø, ministerialbok nr. 2, 1764–1821

Kirkebok for Vardø, ministerialbok nr. 1, 1769–1804

Forordning av 25. mai 1759 er hentet fra Prestearkivene ved Statsarkivet i Bergen, Aurland sokneprest I.2.b. Kopibok, inn 1. 1755–

Statistisk sentralbyrås oversikt over medlemsmasse og kirkelige handlinger for 2015; se https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/statistikker/kirke_koetra [18.10.2016].

Den norske kirkes sider for konfirmanter; se <https://kirken.no/nb-NO/konfirmasjon/> [16.10.2016].

<https://kirken.no/nb-NO/konfirmasjon/foreldreforesatte/> [18.10.2016].

<https://kirken.no/nb-NO/konfirmasjon/foreldreforesatte/vanlige-sporsmal/> [18.10.2016].